

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОСТКРИЗОВОГО РОЗВИТКУ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто стан розвитку малих та середніх підприємств (МСП) у посткризовий період та можливі шляхи розвитку.

Ключові слова: мале підприємство, середнє підприємство.

Посткризовий період однозначно позначатиметься на структурі ринкового сегменту МСП, що відобразатиметься на обсязі та його динаміці. Адже, даний ринковий сегмент через свою специфіку функціонування швидше за інші може адаптуватися до зміни умов господарювання, кон'юнктури ринку і слугуватиме відновленню стабільності економіки. Дослідженню ролі та перспективам розвитку МСП присвячено значна кількість наукових публікацій, авторами яких є як вітчизняні так і зарубіжні вчені-економісти, серед них: З. П. Варнагій, Л. Х. Вороніна, Я. Жаліло, А. Ковальчук, Д. Ляпіна.

Однак, не занижуючи вкладу дослідників у розв'язанні проблем розвитку вітчизняних МСП, слід зауважити, що постановка проблем та перспектив розвитку МСП, ролі та форм державної підтримки потребують комплексного дослідження.

Метою даної статті є аналітична оцінка стану розвитку МСП у посткризовий період, окреслення проблем та можливих шляхів розвитку МСП у найближчій перспективі.

З точки зору більшості дослідників, світова економічна криза 2008-2009 рр. вважається кризою світового лібералізму, що характеризується вивільненням економічних процесів із під контролю державного регулювання, обмеженням державного втручання через дотримання максимальних показників макроекономічної стабільності тощо.

Кризовий період позначився і на функціонуванні вітчизняного МСП, що призвело до:

- погіршення кон'юнктури ринків через звуження можливості реалізації і централізації на них;
- зниження внутрішнього попиту на продукцію МСП;
- обмеження доступу до кредитних ресурсів банків, особливо короткострокових кредитів, які забезпечують операційні витрати МСП, що негативно позначилося на їх господарській діяльності;
- росту собівартості продукції внаслідок девальвації гривні, адже більша частина структури собівартості, навіть не маючи істотного характеру в іноземній валюті;
- очікування в господарській діяльності МСП через невизначеність, не прогнозованість наслідків кризи та антикризову політику держави [2, с. 4]

Наслідками економічної кризи для вітчизняних МСП є зменшення обсягів реалізації продукції, зростання кількості збиткових підприємств, негативні

тенденції структурних змін зайнятості, спад кількості новостворених підприємств (див. табл. 1).

За даними Держкомстату України, у 2009 р. частка МСП у загальній структурі підприємств становила 99,5%, вони реалізували 54,4% продукції і охоплювали 60,5% робочих місць. При цьому діяльність малого та середнього підприємництва зосереджена головним чином на підприємницьких видах діяльності. Найбільший обсяг реалізованої продукції сектором МСП створюється у торгівлі та ремонту – 61,5 %, оренді, операцій з нерухомості та послуг – 11,4%.

За оцінками світового банку, в Україні триває спад новостворених підприємств. Так, за період із 2007 по 2009 рр. темпи спаду становлять 200%, а самих підприємств стало у двічі менше.

Зниженню активності підприємницької діяльності сприяло припинення банківського кредитування. Якщо в докризовий період (2005-2008 рр.) обсяг кредитів наданих реальному сектору економіки динамічно зростав, то у 2009-2010 рр. він скоротився на 5,7% і тенденція до зниження продовжується. Стагнація у сфері кредитування пояснюється як небажанням банків брати на себе додаткові ризики в умовах значної кількості проблемних кредитів, так і браком надійних позичальників в умовах падіння прибутковості, що призвело до неможливості отримувати високі кредити під високі проценти. Банки фактично припинили програми кредитування малого та середнього підприємництва або значно збільшили кредитні ставки з огляду на ризиковість кредитів через зменшення обсягу ризиків, а відповідно і прибутку, збитковість МСП тощо. Так, у 2009 р. порівняно із 2008 р. обсяг реалізованої продукції суб'єктів МСП зменшився на 6,3% в т.ч. за видами економічної діяльності, в торгівлі - на 8,1%, будівництві – на 20,1%, транспорті – 5,2%, у сфері послуг – 8,7%. Найбільш негативний фінансовий результат отримали підприємства малого і середнього бізнесу у сфері послуг - 12,7 млрд. грн., торгівлі – 7,2 млрд. грн., промисловості 2,1 млрд. грн. та будівництві 1,8 млрд. грн.[3] Практично беззбитково працювали лише МСП, що займалися фінансовою діяльністю, спільним господарством та освітніми послугами.

За кризових умов доступ малих та середніх підприємств до зовнішніх джерел фінансування був фактично перекритим. За звітами Українського фонду підтримки підприємництва у 2009 р. загальний обсяг фінансової підтримки МСП у вигляді цільового кредитування інвестиційних проектів або компенсації

Таблиця 1. Динаміка розвитку МСП в Україні у кризовий та посткризовий період *

№з/п	Назва показників	2009 рік
1.	Кількість підприємств на 10 тис. населення (один.)	80
2.	Кількість зайнятих працівників (тис. осіб); в т.ч. 6% до загальної кількості зайнятих	4996 34,4
3.	Середньомісячна заробітна плата(грн.)	1285
4.	Фонд заробітної плати (млн. грн.)	78383,6
5.	Обсяг реалізації продукції (млн. грн.)	1491417

*складено на основі [3].

відсотків за банківськими кредитами в 17 регіонах склав 15,3 млн. грн., що удвічі менший порівняно із 2008 р. Впродовж 2009 р. з місцевих бюджетів часткову компенсацію відсотків за банківські кредити отримали підприємці 11 регіонів країни, при цьому, ці суми склали 37% таких витрат у 2008 році[3].

Зменшення обсягів фінансування програмних заходів, особливо в регіонах з недостатньо розвиненим підприємницьким капіталом, посилює диспропорції регіонального розвитку, що посилюється на подолання кризових явищ в їх економіці.

Отже, криза продемонструвала низку структурних деформацій та системних недоліків вітчизняного підприємництва, які зумовили його вразливість щодо чинників кризи. Очевидно, що окрім цього на розвиток МСП також вплинули наступні економічні проблеми:

- значний рівень тінізації, який негативно впливає на ефективність регуляторних та стимулюючих інструментів держави;
- організаційна слабкість малого бізнесу, особливо подібність його до рівня підприємств – організаційних осіб, що послаблює його фінансову стійкість;
- структурно-галузєва деформація із нахилом у посередницьку діяльність;
- орієнтація бізнесу на позаекономічні конкурентоспроможності, які проявляються у

використанні пропорційних схем, отримання певних преференцій, «зростанням» з владними структурами;

- низька якість менеджменту.

Відтак, головним завданням політики розвитку підприємництва є стійке його функціонування. Стійкість можна трактувати як здатність протистояти зовнішнім, внутрішнім та змішаним факторам, зберігаючи рівновагу в структурі, характеру функціонування, траєкторії руху відносно довготривалого періоду [1].

Виходячи із головної цілі діяльності господарюючого суб'єкту, спрямованої на отримання прибутку, котрий є основним джерелом власних ресурсів, можна стверджувати, що підприємство буде стійким, якщо воно здатне генерувати потік доходів як мінімум на рівні просто відтворення економічних ресурсів. На більш довшу перспективу стійкий стан буде забезпечуватися за рахунок нагромадження обсягу коштів, дозволяючи знижувати негативний вплив зовнішніх факторів (рис. 1).

При цьому, підтвердженням стійкого розвитку є не тільки високі фінансові показники на даний момент часу, але і відлагоджений механізм роботи, етичні принципи ведення бізнесу та беззаперечна репутація і імідж, перевірені та надійні контрагенти тощо.

У зв'язку із нестабільністю вітчизняної економіки, а також законорегулюючих процедур, більшість таких підприємств диференціюють свою діяльність і стають

Рис. 1. Фактори впливу на стійкість підприємства

багатопрофільними. Це суттєво підвищує їх стійкість на ринку за рахунок внутрішнього перерозподілу ресурсів та робіт на різних сегментах ринку. Окрім цього, перехід від спеціалізації до багатопрофільності пояснюється бажанням малих підприємств оперативного орієнтуватися на кон'юктуру ринку і одержувати постійний прибуток із різних джерел.

Малі, середні і великі підприємства не повинні перебувати в стані протидії або знищуючої конкуренції. Їх економічні відносини повинні носити партнерський взаємодоповнюючий та взаємозабезпечуючий характер. До таких форм взаємодії слід віднести: систему франчайзингу, субпідрядні роботи, лізинг, посередницьку діяльність, дилерську функцію тощо. Тому, з метою забезпечення стійкого функціонування суб'єктів МСП та їх взаємовідносин між собою та з підприємствами великого бізнесу повинно стати важливою складовою державної та корпоративної політики. Адже в країнах з розвинутими ринковими відносинами значна частина малих підприємств діють у сфері інтересів великих підприємств, тобто функціонують «при них» та «для них».

Отже, підводячи підсумок, слід зазначити, що посткризовий розвиток МСБ позначається перш за все, на спаді новостворених підприємств, обмеження доступу до джерел фінансування, особливо до короткострокових кредитів банку, зменшення обсягу реалізації та росту собівартості продукції тощо. За цих умов регуляторна державна політика повинна бути зосереджена на :

- здійсненні заходів щодо полегшення створення суб'єктів МСП через механізм «єдиного вікна» та обмеження адміністративних витрат, пов'язаних із реєстрацією;
- скороченні кількості дозволів та ліцензій для вже функціонуючих підприємств;
- узгодженні політики оподаткування в т.ч. спрощення процедур оподаткування та зменшення кількості перевірок;
- полегшенні доступу МСП до банківського кредитування через розробку спеціальних схем кредитування та гарантування;
- обмеженні масштабів корупції.

Список літератури

1. Ляшенко В. И. Развитие малого предпринимательства в Украине: проблемы и пути решения / В. И. Ляшенко. – Донецк: ИЕП НАН Украины, 2007 – 452 с.
2. Механізм розвитку підприємництва в умовах посткризового відновлення економіки України. – К.: НІСД, 2010. – 45с.
3. Основні показники розвитку суб'єктів малого підприємництва за даними економічної діяльності за 2009 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukr.stat.gov.ua/operativ/operativ2010/s2c/osmpe2009-htm>.

РЕЗЮМЕ

Семотюк Л.

Проблемы и перспективы посткризисного развития малых и средних предприятий

Рассмотрено состояние развития малых и средних предприятий (МСП) в посткризисный период и возможные пути развития.

RESUME

Semotyuk L.

Problems and prospects of post-crisis development of SMEs

The state of development of small and medium enterprises (SMEs) in the post-crisis period and possible development have been considered in the article.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2012 р.